

S L A V E N K A
D R A K U L I Ć

FRIDA

I L I

O B O L I

— Laguna —

Copyright © 2007, Slavenka Drakulić
Copyright © 2024, za srpsko izdanje, LAGUNA

„Physical pain does not simply resist language but actively destroys it, bringing about an immediate reversion to a state anterior to language, to sounds and cries a human being makes before language is learned.“*

Elaine Scary, The Body in Pain

„Mi pintura lleva el mensaje del dolor.“**

Frida Kahlo

---

* Fizička bol ne samo što ne dopušta jeziku da ga opiše nego ga razara, primoravajući ga da se povuče u stanje koje mu je prethodilo, svodeći ga na zvukove i krikove koje ljudsko biće proizvodi prije nego što nauči govoriti.

** Moje slikarstvo odašilje poruku boli.

Tog ranog srpanjskog jutra Frida se probudila u svome krevetu u roditeljskoj kući. Slaba svjetlost već je prodirala u sobu. Provela je nemirnu noć. S naporom se okrenula s jedne strane na drugu, pridigla se na jastuke, dodirnula lice, kao da provjerava je li još tu. Neko vrijeme ležala je mirno i gledala svoje ruke položene na pokrivač. Provukla je prste kroz kosu – lice, kosa, ruke, bili su to još samo dijelovi bivše cjeline. Pokušala je ustati, zatim je odustala.

Nije imala snage. Nije imala mira.

Prošlogodišnja amputacija noge bila mi je trideset i druga operacija, pomislila je dok je opipavala ožiljke na leđima, na trbuhu, na nozi. A što je s onima koje ne ostavljaju vidljive ožiljke? Računaju li se i pobačaji u operacije? Ipak ih se ne uspijevam svih prisjetiti. Možda je to i dobro. Kako li je samo uzaludno ovo moje računanje...

Pogledala je u prazno mjesto ispod plahte, tamo gdje je još nedavno bila bolesna noga. Čudno kako je još uvijek

osjećala i onu odrezanu polovicu. Bila je to ona ista noga – polovica one iste, desne noge u kojoj se najprije javio demon boli.

Bilo joj je šest godina kad je jednog dana osvanula u groznici. Njeni roditelji u početku nisu bili zabrinuti. Groznica, temperatura, prehlada, grlobolja, proljev, povraćanje, bolovi u trbuhu... Kao i sva druga djeca, i njihove četiri djevojčice povremeno su pobolijevale. Činilo im se da nemaju razloga sumnjati da je posrijedi nešto više od prolaznog stanja.

Zatim ju je napala bol. Najprije se javila u nozi, kao da ju je nešto ugrizlo. Neka velika životinja, pas možda. Čvrsto je stisnula čeljust oko njene noge i trgala joj zubima mišić. Zauralala je, nije mogla ništa drugo nego urlati. Nije znala opisati osjećaj koji joj je razdirao tijelo. Sjećala se očevog očajanja, njegovog lica nagnutog nad njen krevet i riječi: Što ti je, reci mi što ti je? Dok se previjala od bolova kupajući se u vlastitom znoju, Don Giljermo, njen dobri otac, očekivao je od nje riječi, neko objašnjenje. Smislenu artikulaciju užasa, kako bi mogao razumjeti što se s djetetom događa. Kako će joj inače pomoći? Jer za pomoć nisu bili dovoljni samo njeni nemušti krikovi. Bol zahtijeva artikulaciju, komunikaciju. Zahtijeva neku vrstu dijaloga. Zahtijeva riječi. A iz djeteta su izlazili samo jecaji i jauci.

Kad god bi kasnije pomislila na taj događaj, uvijek bi vidjela svoju malu nogu (da ne mrzi patetiku, rekla bi nožicu) kako se nekontrolirano trzala i grčila. Kao da je bila opsjednuta nečim, odvojena od ostatka tijela. Vidjela

---

bi majku kako umače ručnik u toplu vodu, sluškinjine tamne ruke koje pridržavaju bijeli porculanski lavor i njene zgrčene prste. Voda je svjetlucala, usredotočila se na to svjetlucanje, kao na nešto što bi je moglo udaljiti od noge, od sebe. Poželjela je izaći iz vlastitog tijela. Ili da joj netko odreže nogu, jer to više nije bila njena noga. Njena noga je odskakivala od kreveta kao da je poludjela. Vrištala je u panici. Majka je vrućim ručnikom omotala jadnu nožicu (ipak!) i govorila, jasno je čula: Mir, smiri se, proći će, proći će...

Zapamtila sam te njene riječi jer su poslije to postale riječi koje mi je majka najčešće upućivala. Koliko će ih samo puta još izreći! I to s razlogom, samo što ni jedna od nas to nije mogla znati u trenutku dok mi je ta, još nepoznata i neimenovana životinja, to demonsko biće otkidalo komade mesa, a majka mi brisala znoj sa čela i šaptala: Proći će, proći će...

I zaista, bol je trenutačno bila ublažena, tijelo je malaksalo. Dijete je utonulo u blaženstvo koje donosi prestanak boli. No, trenutak kasnije zauralo bi još jače jer grčenje u nozi nije posustajalo. Demon je zario zube i nije popuštao. Kao da je odlučio iščupati joj nogu, oteti je, pojesti.

Roditelji su napokon pozvali liječnika. Dijagnoza: dječja paraliza. Terapija: mirovanje, ležanje u krevetu. Posljedica: tanja i kraća noga, šepavost.

Devet mjeseci morala je ležati u krevetu. Bila je to vječnost za tako živahno dijete. Kad već nije mogla izaći iz sobe, pronašla je način da izađe iz sebe: zamislila je prijateljicu uz čiju je pomoć prelazila u drugu stvarnost.

Njena mala prijateljica nije imala ime. Frida bi došla do nje tako što bi zahuknula staklo na prozoru pokraj kreveta i na zamagljenoj površini brzo, jako brzo, nacrtala vrata. Sasvim mala i nevidljiva. I djevojčica koju bi ugledala bila je nevidljiva, svima osim njoj.

Čim bi se kroz vrata provukla u drugi svijet, prijateljica ju je već čekala. Smijala se, uvijek je bila nasmijana i vesela. Primila bi je za ruku i povela sa sobom. U tom drugom svijetu postojale su samo njih dvije. Više se nije mogla sjetiti ni njenog glasa ni lica, samo je znala da su plesale u velikoj praznoj dvorani koja kao da je bila napravljena od leda. Djevojčica je plesala, Frida ju je slijedila i pričala joj. Pričala je i pričala, plešući. Klizila je kroz prostor, okretala se oko sebe, izvijala svoje tijelo s lakoćom. Nije joj smetala bolesna noga, uopće je nije osjećala. Njih dvije bile su savršen par. Nakon što bi se vratila u krevet, još bi dugo bila neobjašnjivo sretna.

Na sasvim maloj slici, jednoj od najmanjih koje je naslikala, Djevojčica s maskom smrti, na horizontu nema ničeg, osim hladnih planinskih vrhova prekrivenih snijegom. Usamljena djevojčica stoji na stvrđutoj tamnoj zemlji s iskeženom maskom smrti. Zapravo, nije sasvim jasno je li to samo maska ili možda njena vlastita lubanja. Pokraj njenih nogu leži druga maska, još strašnija, životinjska: maska iskeženih zuba, isplaženog jezika, još crvena oko usta od krvi koja je curila dok je grizla njenu nogu. Djevojčica je mogla staviti tu masku, ali ipak to nije učinila. No, to je gotovo svejedno, jer obje su maske predstavljale smrt.

Još od djetinjstva smrt je oko nje, pokraj nje. Sjena, koja je nikada neće napustiti. Sablasno bijela lubanja s primjesama sivog (sivo je ovdje boja straha) stalno je bila prisutna u njenom životu, bila je neodvojivi dio nje.

Djevojčica stoji sama, ispod uznemirenog neba i oblaka koji se prijeteci nad njom kovitlaju. Još je dijete, još nema ono lice koje će joj kasnije biti podareno. Kad odraste, imat će Fridine crte lica.

I Frida će iznova i iznova preko bijele lubanje slikati svoje lice, kao dokaz da je još uvijek živa.

Kad je nakon devet mjeseci ustala iz kreveta, desna joj je noga bila tanja i ravna poput štapa. Druga djeca su to vidjela, nisu mogla ne vidjeti. U školi su vikala za njom da je šepavica. Noću ih je sanjala kao kojote sa zlim njuškama koji podlo obilaze oko njene noge ne bi li je zagrizli. Branila se. Udarala je oko sebe, ali nije plakala. Škola je u početku bila mjesto mučenja i baš zato mjesto vježbanja obrane.

Njena se majka borila protiv dječje zlobe kako god je znala, pa i slojevima čarapica koje joj je navlačila da se ne bi vidjelo koliko je desna noga tanja. Nikoga time nije uspjela zavarati. Tek su nove, po mjeri izrađene čizmice uravnotežile njezin hod. Ali ne i karakter, već obilježen prkosom. Čizmice su je učinile važnom: bila je tako mala, a već ih je smjela nositi, baš kao da je već gospođica. Još uvijek ih je čuvala u sobi, pokraj najdraže lutke, astečkih kipića koje joj je poklonio Maestro i kostura od papir-mašea. Bile su napravljene od finog telećeg boksa, s vrhovima tamnije boje. Sjećala se kako je trebalo vremena

da joj služavka provuče vezice kroz sve one rupice i kako je strpljivo čekala da to završi. Te su je čizmice vraćale u vrijeme kada je s ocem odlazila u šetnje izvan grada. Dok bi otac crtao akvarele, ona bi skupljala kamenčiće i promatrala leptire, ptice, kukce.

Tada sam, točno to pamtim, prvi put osjetila zavist. Ne prema drugoj djeci koja nisu šepala, već prema svim tim krilatim stvorovima. Kad mi je jednom leptir sletio na ruku trepereći nježnim žutim krilcima, iznenada sam zaplakala. Nisam znala što bih rekla ocu. Nisam znala da je to bila zavist. Zašto ja nemam krila, pitala sam ga. Otac se nije nasmijao. Možda je to već bio znak nadolazeće nesreće, palo mi je na um dok sam se tog jutra prevrtala u krevetu.

Nakon preležane paralize, iako je bila još dijete, brzo je shvatila da je ostala obilježena. Postojala su dva načina da se s tim nosi: predati se, prihvatiti šepavost kao stanje kojeg se treba sramiti i sakriti se u mračni trbuh kuće – ili boriti se. Već tako mlada bila je primorana naviknuti se na drugačiju sebe. A zatim je morala naučiti ono najvažnije – kako svoj nedostatak pretvoriti u prednost. Da bi to naučila, trebale su joj godine.

Dječje izrugivanje u njoj je izazivalo bijes i prkos, ne i samosažaljenje. Ni tako mala nije prihvaćala poraz, to je bilo za mamine maze poput mlađe sestre Kiti i njenih prijateljica. Plakanje joj se oduvijek gadilo, kao i pokazivanje bilo kakve slabosti. Kad je već bila drugačija, mogla je barem pokušati biti bolja, brža, jača. Uskoro je naučila voziti bicikl. Penjala se na drveće i plivala brže od

---

djevojčica koje preskaču konopac i igraju se školice pazeći da ne uprljaju haljinice. Bila je bolja i od Kiti, koja, istina, nije bila šepava, ali nije bila ni odvažna. A zato što je bila drugačija, mogla je biti odvažna i usuđivati se činiti ono što se djevojčice poput nje ne usuđuju, naprimjer učiti hrvanje i boks. Dok ju je majka potajno sažaljevala, otac ju je u svemu podržavao i govorio joj da je bolja od drugih jer je hrabrija i jer su hrabrost i pamet važniji od šepavosti, a ona posjeduje oboje.

I dok je u susjednom parku jurila na biciklu, činilo joj se da leti. Kad bih barem mogla letjeti, mislila je tada, ne bih više ni trebala noge. Ni sažaljenje, kao ni zlobu, nisam mogla izbjeći. Sažaljenje je imalo miris, prepoznavala sam ga nepogrešivo jer sam s njim odrasla, jer me pratilo cijelog života. Ponekad mi se činilo da ću se ugušiti od zraka zasićenog poznatim vonjem.

U posjet im je znala doći stara teta, neka bakina poznanica. Bila je mala i okrugla poput pogače. Kotrljala bi se kroz sobu sve dok ne bi došla do sofe i utonula u jastuke, uzdišući kao da se jako umorila od tih nekoliko koraka, a možda je i bilo tako. Izvadila bi zatim finu batistenu maramicu i obrisala vrat i dekolte. Donijela bi joj bombone, one koji se nisu lijepili za prste jer su bili umotani u svileni papir. Zauzvrat, dopustila bi joj da je privije uz sebe i gladi po glavi. Gladeći je rukom koja nije bila zaposlena brisanjem i mahanjem, govorila bi: Jadna, jadna mala! Pritom bi još više uzdisala, samo što ne bi zaplakala. Mirisala je kiselkasto-slatko, na znoj, na vanili-šećer i čaj od mente koji bi služavka servirala, i na još nešto neodređeno, neobično i jako. Nalik na duhan, ali različit od

onoga za lulu koji je ponekad pušio otac. Kad bi popila popodnevi čaj, izvadila bi srebrnu kutijicu, zvala ju je burmutica. Prinijela bi nosu tamni prah, stavila malo na prst i ušmrknula. Teta je šmrkala burmut. Don Giljermo, onako koščat i visok, stajao bi kraj prozora i promatrao taj njezin ritual s burmutom koji je privlačio malu. Nije odobravao njeno koristoljubivo ulagivanje kad se zbog bombona pravila kako baš voli kad je teta gladi po glavi, kao ni tetino sažalijevanje djevojčice kad bi došla u posjet. Jednom, sustežući bijes pred djetetom, ipak nije izdržao. Nemojte, tante, ponavljati maloj kako je jadna! Ona ga je pogledala začuđeno, kao da nije sasvim pri sebi: Ali pogledaj je kako šepa, sirotica, rekla je tužno. To se vama samo čini, rekao je otac i pokupio se iz sobe ljut, vidjela je to po načinu na koji je koračao. Uzela je bombone i odšepesala za njim.

U toplom zraku koji je kroz otvorena vrata ulazio u sobu iz dvorišta toga kasnog popodneva, u mirisu burmuta koji se miješao s mirisom lavande, jasmina i žute ruže penjačice, prepoznala je miris sažaljenja. Kad je teta otišla, otac joj je rekao kako je važno, najvažnije, da ona sama ne misli da je jadna. Njoj, doduše, to nije ni palo na pamet. Ali zapamtila je onaj miris.

Jutarnja svjetlost, još uvijek slabašna i difuzna, polako se šuljala ispod tamnih zavjesa, zaobilazila predmete u sobi i širila se po podu.

Spavačica joj je bila natopljena znojem, drhturila je, ali se tješila što je trenutačno barem pribrana. Jer čim dobije injekciju, ponovno će utonuti u polusan. Možda bi čak mogla i zapaliti cigaretu, ali to bi iziskivalo dodatni

---

napor. Morala bi izvući ruku ispod pokrivača, dohvatiti cigarete s noćnog ormarića, uzeti šibice, zapaliti, povući dim. I onda bi se zakašljala i požalila zbog tog malog pokreta. Čula je ptice u dvorištu. Još malo pa će se probuditi Majes, otvorit će sobna vrata i ući s laborom i ručnikom. Ti su joj jutarnji rituali postali besmisleni, dosadni. Ipak će radije mirovati odgađajući početak dana.

Pokušavala se prisjetiti vremena prije dječje paralize, kad nije znala da hodanje može biti naporno jer još nije bila opterećena težinom svog tijela. Sjećala se kad je po obližnjim brežuljcima trčkarala za ocem noseći njegov pribor za slikanje. Ili odlazaka na tržnicu sa sluškinjom, na misu nedjeljom ujutro s majkom, u školu s Kiti... Hodala je ne osjećajući kako joj tijelo smeta. No, nakon preležane paralize njeno je tijelo zadobilo novu težinu. Ne samo fizičku, razmišljala je, već i metafizičku. Postalo je teret, težak poput kamena koji je primorana vući sa sobom. Nakon nesreće, te je težine bila svjesna gotovo u svakom trenutku svoga života.

Morala je sama sebi priznati da je povremeno znala osjetiti i uzlet, i lakoću, i užitak – kako bi inače smogla snage i nastavila, sve teže i teže, vući to svoje tijelo. Zato se tog jutra pokušavala sjetiti upravo takvih trenutaka, vremena kada je bilo jednostavno probuditi se i ustati iz kreveta bez ičije pomoći.

Ako je i bilo takvih dana, oni su se izgubili u magli koja se, kako je vrijeme odmicalo, sve više zgušnjavala i stezala oko nje, poput želatine.

Odrastala je kao energična i nemirna djevojka koja se šišala na kratko i nosila hlače. Čitala je poeziju, izlazila s

prijateljima i bila zaljubljena u Aleksa. Voljela je muškarce više od žena, oca više od majke, dječake više od djevojčica. U srednjoj se školi družila s grupom u kojoj je, osim nje, bila samo još jedna djevojka. A na jednoj obiteljskoj fotografiji koju je snimio njen otac, nosi muško odijelo. Njene sestre i majka imaju na sebi elegantne haljine, dok je ona odjevena u odijelo s prslukom i kravatom. Zalizane kose, sa štapom u desnoj ruci, gleda ravno u kameru.

Na toj fotografiji ni po njenom licu niti po držanju tijela ne bi se sa sigurnošću moglo zaključiti da je riječ o djevojci. Dok se njena majka i sestre koketno smiješe, ona ima ozbiljan izraz lica. Djeluje nekako kruto, možda čak arogantno. Svjesna da je na toj, „službenoj“, obiteljskoj fotografiji njena pojava provokacija. Ali ona sebi može dopustiti takve ispade jer je očeva ljubimica. Od njegovih šest kćeri jedino se ona školovala. Doduše, dvije kćeri iz njegovog prvog braka jedva su se i spominjale zbog Dona Matilde, koja ih nije htjela primiti da žive s njima, pa su djevojke završile u samostanu. Ni prema vlastitoj, najstarijoj, kćeri, koja je po njoj dobila ime, nije bila nježnija. Kad je ova s petnaest godina pobjegla s dečkom, nije joj dopustila da se vrati kući. Otac kao da u majčinih odlukama nije imao udjela. Bio je umjetnički fotograf, blage naravi, zatvoren i vrlo povučen. Nakon posla bi se povlačio u sobu, svirao klavir i čitao njemačke filozofe. Nikada nije govorio o životu koji je ostavio iza sebe, je li mu nedostajala Njemačka, njegov materinji jezik, studij... A njegova supruga, majka Matilde, Adrijane, Fride i Kristine, bila je odlučna žena, praktična, vrlo tvrdoglava i uglavnom loše volje. Možda je upravo od majke naslijedila izdržljivost, čak i stanovitu nepopustljivost.

Majka je Fridino školovanje smatrala nepotrebnim. Kao i ostale tri kćeri, naučila ju je svemu što žena treba znati kad se uda i rodi. Znala je kuhati, spremati, šiti, vesti, plesti, čemu, dakle, obitelj izlagati nepotrebnim troškovima? Ipak, otac je ustrajao. Govorio je kako je ona najsličnija njemu i bio odlučan u svojoj namjeri da Frida završi studij – kad već on to nije mogao – i postane liječnica. Don Giljermo nikada nije rekao da želi sina, bila je to samo njena slutnja, čiju je potvrdu pronalazila u očevom smiješku dok je snimao obitelj i nju u sredini, u muškom odijelu.

A možda se Dona Matilda odupirala njenom školovanju i zbog toga jer je sama bila nepismena. U vrijeme dok je pozirala pred očevom kamerom tako maskirana u mladića, Fridi se majčina nepismenost činila prirodnom. Poslije joj je zbog toga bilo žao, ali majka više nije vidjela smisla u učenju. Da uči pisati i čitati? Čemu? Život je i ovako dovoljno kompliciran, govorila joj je. Mama je bila u pravu, pomislila je toga jutro. Kako li je samo bila u pravu...

Ponovno joj se vratio u sjećanje onaj davni događaj koji joj je zauvijek promijenio život. Kako je čudno što nije imala ni najmanji predosjećaj nesreće. Bio je rujun. Šetala je tržnicom držeći se za ruke s Aleksom i udišući miris prve jesenje kiše. Pogled joj se zaustavio na žutim dinjama i nebeskoplavoj haljini porculanske lutke u izlogu antikvarijata. Dobro se sjećala tih boja i okusa komadića naranče koje joj je Aleks stavljao u usta. Svježina joj je prožela tijelo. Sok mu se cijedio niz prste i ona ih je oblizivala, jedan po jedan. Stajali su na ulici, Alekov pogled uronio

je u njezine oči, povjetarac joj je hladio leđa, rukom je dodirivala njegovu kožu pod košuljom osjećajući toplinu u samom dnu trbuha. Bila je svjesna da ih prolaznici gledaju i da im se jedna žena smiješi.

Taj trenutak prije nesreće, kad je osjetila svoje tijelo, od usana do vrškova nožnih prstiju, bio je možda posljednji doživljaj cjelovitosti u njenom životu. Nije bila svjesna da će se, samo nekoliko trenutaka kasnije, njen mali svijet rasprsnuti i da ništa više u njenom životu neće biti kao prije.

Kad god bi se sjetila toga dana, pomislila bi kako je njenu sudbinu odredio papirnati suncobran koji joj je Aleks kupio na tržnici. Već su bili na autobusnoj stanici kad se sjetila da je negdje zaboravila suncobran. Propustili su prvi autobus, odjurili natrag i kupili novi suncobran. Baš je prestala kišica kad su se ukrcali u drugi autobus, drveni, kakvi su tada još bili novost u gradu. Bio je pun i jedva su našli mjesta da sjednu jedno pokraj drugoga. Prepoznala bi i sada lica ljudi koji su sjedili oko njih: Indijanku ogrnutu šalom tirkizne boje, muškarca u plavim hlačama umrljanim na koljenima kao da je negdje klečao ili možda pao, ženu s košarom punom crvenih čili paprika. Miris znoja, vlažne kose i naranči u Aleksovoj ruci. Kroz tkaninu suknje osjećala je dodir njegove noge.

U trenutku kad je autobus trebao skrenuti, začuo se zvuk kočnja, poput cviljenja. A zatim mukli udarac, zvuk lomljave drveta i stakla. Nije osjetila ni udarac ni bol.

Nije istina da čovjek nešto osjeća kad doživi nesreću. Nema ni osjećaja ni misli. Postojiš i ne postojiš istodobno, poput čestica prašine koje se kovitlaju u zraku. Vidiš nebesko plavetnilo, i kao da si i sama dio zraka, vode,

zelenila u obližnjem parku. Lebdiš u tišini u kojoj ne čuješ ni otkucaje svoga srca. Nije li to iskustvo ništavila?

I mir, da, zapamtila je mir. Zapravo, bilo je to njeno jedino sjećanje na nesreću. Kao dijete, presložila bi nekoliko puta list papira i iz njega izrezivala simetrične figure. Njeno je papirnato sunce imalo zrake, ali mu je nedostajalo središte izrezano škarama. Sjećanje na nesreću bilo je poput tog sunca u čijem je središtu zjapila praznina.

Nije se mogla sjetiti koliko je dugo trajala njena odsutnost iz tijela. Sljedeći prizor koji je ugledala bila je žena koja je nosila paprike kako trči noseći u rukama svoja crijeva. Čula je nečije zapomaganje, neki glas koji viče: Balerina, balerina! Potpuno besmisleno, pomislila je, o kakvoj to balerini bunca? Kad je podigla ruku, vidjela je da je krvava i posuta zlatnim prahom. Prizor joj se učinio nestvarnim, kao da se iznenada našla u kazalištu. Ili kao da je već bila mrtva.

Vidjela sam, zapamtila sam, da je crveno istodobno boja života i boja smrti. Kad god bih kasnije pokušala zamisliti svoje slomljeno tijelo, vidjela bih krv i zlato i pomislila kako je već u tom času moj život bio šareno obojen i kičast. Da sam ikada naslikala sliku same nesreće, upotrijebila bih te dvije boje. Ali to je jedina slika koju nisam naslikala, iako sve moje slike proistječu upravo iz te, nenaslikane.

Ja i nisam slikala ništa drugo osim svoje nesreće, mislila je zagledana u prozor toga jutra, gotovo trideset godina kasnije.

Poslije je saznala da je u sudaru ostala bez odjeće i da je ležala na ulici, gola, krvavog tijela posutog zlatnim prahom

koji je neki majstor soboslikar vjerojatno bio nosio sa sobom. Maglovito se prisjećala da se neki muškarac sagnuo nad nju, kleknuo na njen trbuh i zatim jednim trzajem izvukao nešto zabijeno duboko u njenu utrobu. Iz trbuha je niz Fridina bedra naglo prokuljala krv. Zaurerala je i ponovno izgubila svijest.

Došla je k sebi tek u bolnici. A tamo, s njom na nosilima, neki su ljudi jurili kroz hodnike i vikali: Brzo, brzo, brzo. U operacijskoj dvorani sestra je prislonila bijelu masku na njeno lice i rekla: Duboko dišite i brojite do deset. Udahnula je eter, ne sluteći koliko će još puta u životu osjetiti taj miris. Napokon je utonula u spasonosni san.

Doktori su s razlogom sumnjali da će preživjeti. Ali preživjela je. Mladi organizam se borio. Spasila se tako što se odmah, već u bolnici, počela navikavati na bol koja se uselila u nju i postala sustanar kojeg se više nikada neće riješiti.

Aleks, koji je kao nekim čudom ostao neozlijeđen, rekao joj je kasnije da joj je desna noga, ona šepava, slomljena na jedanaest mjesta, a stopalo iščašeno i zdrobljeno. Kičma je bila slomljena na tri mjesta u predjelu križa, ključna kost također, kao i treće i četvrto rebro. Lijevo je rame bilo iščašeno. I sve će to doktori nekako moći poprati, osim kičme i napukle zdjelice, rekao je. Zatim je opisao ono što je vidio svojim očima: dugačku metalnu šipku koja joj je probila trbuh u visini lijevog kuka i izašla kroz vaginu. Bio je to držač iz autobusa, rekao je.

Bila je živa nabijena na kolac. Pošto je neki, dovoljno priseban, prolaznik izvukao šipku iz Fridinog tijela, on i Aleks položili su je na bilijarski stol u obližnjem baru i čekali pomoć.